

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om ändring av 20 kap. i strafflagen

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås ändringar i strafflagens kapitel om sexualbrott. För våldtäkt döms enligt gällande lag den som genom våld på person eller med hot om sådant våld tvingar någon till samlag, samt också den som efter att ha försatt någon i ett försvarslöst tillstånd, med utnyttjande av denna försvarslöshet har samlag med honom eller henne. Som straff ska utdömas fängelse i minst ett och högst sex år. Den som genom att utnyttja en annans försvarslöshet, som denne inte själv har orsakat, har samlag med honom eller henne, ska för närvarande dömas för sexuellt utnyttjande. I propositionen föreslås

också att sist nämnda gärning ska klassificeras som våldtäkt, varvid minimistraffet höjs från fängelse i 14 dagar till ett år och möjligheten att utdöma böter försvinner. Därtill föreslås att andra sexuella handlingar än sådan som innebär våldtäktsbrott gentemot en försvarslös person ska bestraffas som tvingande till sexuell handling, oberoende av vilken andel gärningsmannen har i att personen blivit försvarslös.

Lagen avses träda i kraft så snart som möjligt efter att den har antagits och blivit stadfäst.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	2
ALLMÅN MOTIVERING.....	3
1 NULÄGE.....	3
1.1 Lagstiftning och praxis	3
1.2 Lagstiftningen i vissa andra länder	4
Norge	4
Sverige	5
Danmark.....	6
Tyskland.....	6
2 BEDÖMNING AV NULÄGET, MÅLSÄTTNING OCH DE VIKTIGASTE FÖRSLAGEN.....	6
2.1 Våldtäktsbrott och situationer av försvarslöshet.....	6
2.2 Sexuell handling gentemot en försvarslös person	7
2.3 Vissa andra frågor.....	8
3 PROPOSITIONENS KONSEKVENSER	8
4 BEREDNINGEN AV PROPOSITIONEN.....	9
5 SAMBAND MED ANDRA PROPOSITIONER	9
DETALJMOTIVERING	10
1 LAGFÖRSLAG.....	10
20 kap. Om sexualbrott	10
2 IKRAFTTRÄDANDE.....	11
LAGFÖRSLAG.....	12
Lag om ändring av 20 kap. strafflagen	12
BILAGA.....	13
PARALLELLTEXT	13
Lag om ändring av 20 kap. strafflagen	13

ALLMÄN MOTIVERING

1 Nuläge

1.1 Lagstiftning och praxis

Våldtäktsbrott. Om våldtäktsbrott beskrivs i strafflagens 20 kap., som gäller sexualbrott. Detta kapitel har i sin helhet reviderats genom den lag om ändring av strafflagen (563/1998) som trädde i kraft vid ingången av år 1999. Det allmänna målet med revideringen var att skydda vuxnas rätt till sexuellt självbestämmande.

Våldtäktsbrotten är enligt det skrivsätt som infördes vid totalrevideringen av strafflagen graderade i tre former av gärningar, dvs. våldtäkt (1 §), grov våldtäkt (2 §) och tvingande till samlag (3 §). Därtill kriminaliseras i kapitlets 4 § tvingande till sexuell handling och i 5 § sexuellt utnyttjande.

För våldtäkt ska den dömas, som genom våld på person eller med hot om sådant våld tvingar någon till samlag. Också den ska dömas för våldtäkt som efter att ha försatt någon i medvetlöshet eller i ett tillstånd av rädsla, eller i något annat försvarslöst tillstånd, med utnyttjande av denna försvarslöshet har samlag med honom eller henne. Som straff utdöms fängelse i minst ett och högst sex år.

Det slag av försättande i medvetlöshet som avses i våldtäktsbestämmelserna kan ske t.ex. genom att någon drogat en annan med sömnmedel, alkohol eller andra rusmedel så att denne förlorar medvetandet. För straffbarhet krävs att offret verkligen är försvarslöst och inte t.ex. endast påverkad av rusmedel. Bestämmelsen förutsätter inte att gärningsmannen redan när han försätter någon i försvarslöst tillstånd har för avsikt att ha samlag med denne. Det räcker att gärningsmannen har försatt offret i försvarslöst tillstånd. Om parterna däremot tillsammans har druckit alkohol så att den ene har somnat och den andre sedan har samlag med den som sover, anses gärningen inte vara våldtäkt, utan den bedöms enligt 5 § 2 mom. som sexuellt utnyttjande.

Om vid våldtäkt 1) någon uppsåtligt tillfogas svår kroppsskada, en allvarlig sjukdom eller försätts i livshotande läge, 2) brottet begås av flera eller genom brottet orsakas synnerligen kännbart psykiskt eller fysiskt lidande, 3) brottet begås på ett synnerligen rått, grymt eller förnedrande sätt eller 4) används skjut- eller eggvapen eller något annat livsfarligt hjälpmedel eller annars hotas med allvarligt våld och våldtäkten även bedömd som en helhet är grov, ska gärningsmannen för grov våldtäkt dömas till fängelse i minst två och högst tio år.

Den lindrigaste formen av våldtäktsbrott gäller, om en våldtäkt med hänsyn till att våldet eller hotet har varit ringa eller andra omständigheter vid brottet, bedömd som en helhet har begåtts under förmildrande omständigheter. För tvingande till samlag döms också den som med annat hot än sådant som avses i våldtäktsbestämmelsen tvingar en annan till samlag. Hotet kan alltså innebära också annat än hot om våld. För tvingande till samlag ska utdömas fängelse i minst 14 dygn och högst tre år. Böter ingår inte i straffskalan.

Bestämmelserna om våldtäktsbrott gäller endast samlag. Definitionen på samlag finns i kapitlets 10 § 1 mom. Enligt den avses med samlag inträngande med könsorganen i en annans kropp eller sexuellt inträngande i en annans könsorgan. Förutom vaginalt och analt samlag avses i detta sammanhang även oralt samlag (RP 6/1997 rd, s. 186/II).

Tvingande till sexuell handling. För detta brott döms den, som med våld eller hot tvingar en annan att företa eller underkasta sig någon annan sexuell handling än samlag och handlingen väsentligen kränker den andras sexuella självbestämmanderätt. Som straff utdöms fängelse i minst 14 dygn och högst tre år. Enligt definitionen i 20 kap. 10 § 2 mom. i strafflagen avses med sexuell handling en handling som utförs i syfte att uppnå sexuell upphetsning eller tillfredsställelse och som med hänsyn till gärningsmannen och den som är föremål för handlingen samt omständigheterna vid handlingen har en väsent-

lig sexuell innebörd. Att t.ex. smeka en annans könsorgan eller utöva oralsex utan att handlingen omfattar penetrering, bedöms som en sexuell handling. Högsta domstolen har i sitt avgörande 2005:93 om tungkyssar tolkat begreppet sexuell handling.

Sexuellt utnyttjande. För sexuellt utnyttjande döms enligt strafflagens 20 kap. 5 § 2 mom. den som genom att utnyttja att någon till följd av medvetlöshet, sjukdom, handikapp eller något annat hjälplöst tillstånd inte kan försvara sig eller förmår utforma eller uttrycka sin vilja, har samlag med honom eller henne eller förmår honom eller henne att företa eller underkasta sig någon annan sexuell handling som väsentligt kränker hans eller hennes sexuella självbestämmanderätt. Enligt sin ordalydelse gäller lagrummet såväl de situationer där gärningsmannen själv har orsakat försvarslösheten som de där han eller hon utnyttjar sådan försvarslöshet som han eller hon inte har orsakat. Enligt motiven till paragrafen ska bestämmelsen endast gälla sistnämnda situationer (RP 6/1997 rd, s. 178) Som straff utdöms böter eller fängelse i minst 14 dagar och högst fyra år.

Praxis. Antalet våldtäktsbrott som kommit till polisens kännedom har fördubblats under de senaste tio åren. År 2008 fick polisen kännedom om 915 fall. De brott som anmälts till polisen ger emellertid inte en riktig bild av antalet våldtäktsbrott, för endast en del av brotten anmäls till polisen. Ökningen av brotten som polisen fått vetskap om beror inte heller nödvändigtvis på en faktisk ökning. Bland annat benägenheten att anmäla brotten kan förklara variationen i antalet brott som uppdagats.

Endast en liten del av de våldtäktsbrott som anmäls till polisen leder till dom. Ungefär vart femte våldtäktsbrott som anmäls till polisen leder till dom. Mål gallras bort i alla skeden av straffprocessen. Då det år 2008 t.ex. gjordes 915 brottsanmälningar till polisen, fördes endast 574 fall vidare till åklagaren och 131 domar fälldes. Man bör dock lägga märke till, att dessa siffror inte nödvändigtvis gäller samma år eftersom behandlingen av ärendena kan fördröjas avsevärt. En del av de brott polisen får kännedom om förs först följande år till åklagaren och vidare till domstol.

Största delen av de brott som kommer till polisens kännedom gäller våldtäkt enligt strafflagens 20 kap. 1 § 1 mom. Av statistiken om de brott polisen fått kännedom om framgår inte i hur många av fallen av våldtäktsbrott det har varit fråga om våldtäkt (1 § 2 mom.) eller sexuellt utnyttjande (5 § 2 mom.) av en försvarslös person. Man kan emellertid anta att det i en del av våldtäktsfallen är fråga om våldtäkt av någon som blivit försvarslös på grund av han eller hon har druckit alkohol. Det finns också tecken på att offret kan ha drogats med narkotiska medel (Heini Kainulainen: Raiskattu? Tutkimus raiskausten käsitlemisestä rikosprosessissa. Rättspolitiska forskningsinstitutets publikationer 212, s. 54)

Då de straff som utdömts enligt 20 kap. 1—5 § i strafflagen senast studerades i större omfattning (Tapio Lappi-Seppälä & Ville Hinkkanen: Selvityksiä raiskausrangaistuksista ja rangaistuskäytännön yhtenäisyydestä. Rättspolitiska forskningsinstitutets forskningsmeddelanden 61) kom det fram att i underrätterna dömdes åren 2000—2003 till straff för våldtäkt eller försök till våldtäkt i 152 fall, för grov våldtäkt eller försök till grov våldtäkt i 23 fall, för tvingande till samlag eller försök därtill i 35 fall, för tvingande till sexuell handling eller till försök av tvingande till sexuell handling i 48 fall och för sexuellt utnyttjande eller försök till sexuellt utnyttjande i 70 fall.

1.2 Lagstiftningen i vissa andra länder

Norge

Om våldtäkt (voldtekt) föreskrivs i straffeloven 192 §. Våldtäktsbrott är indelade i tre grader av gärningar. Enligt grundregeln ska den straffas som genom våld eller hotfullt beteende skaffar sig sexuellt umgänge, har sexuell umgänge med någon som är medvetlös eller av andra orsaker ur stånd att motsätta sig handlingen, eller med våld eller hotfullt beteende får någon att ha sexuellt umgänge med någon annan, eller att utföra motsvarande handlingar med sig själv. Med begreppet sexuell umgänge (seksuell omgang) avses förutom vaginalt eller analt samlag också sådana gärningar som enligt 20 kap. 10 §

2 mom. i Finlands strafflag är sexuella handlingar. Som straff utdöms fängelse i minst 14 dagar och högst tio år.

Minimistraflet för våldtäkt är fängelse i två år, om det sexuella umgänget är samlag (samleje) eller om gärningsmannen själv har orsakat att offret inte kan avstyra handlingen. Samlag definieras i lagens 206 § och motsvarar i huvudsak definitionen i 20 kap 10 § 1 mom. i Finlands strafflag. Fängelse i högst 21 år utdöms t.ex. om flera tillsammans våldtar offret eller om våldtäkten utförs så att den orsakar synnerlig smärta eller på ett särdeles kränkande sätt.

I motsats till de övriga nordiska länderna är vissa våldtäktsgärningar som skett genom grov oaktsamhet straffbara med fängelse i högst fem eller åtta år.

I 193 § straffeloven föreskrivs att den ska straffas, som skaffar sig eller någon annan sexuellt umgänge genom att utnyttja någons psykiska sjukdom eller psykiska utvecklingsstörning. Som straff utdöms fängelse i minst 14 dagar och högst fem år.

Sverige

Bestämmelserna om våldtäktsbrott ingår i brottsbalkens 6 kap. om sexualbrott. Om våldtäkt föreskrivs i kapitlets 1 §. Våldtäktsbrotten är graderade i tre olika kategorier av gärningar. Dessa är våldtäkt, grov våldtäkt och en lindrigare gärningskategori, som inte har någon egen benämning i lagen. För våldtäkt utdöms fängelse i minst två och högst sex år och för grov våldtäkt i minst fyra och högst tio år. För den lindrigare formen av brottet döms fängelse i minst fjorton dygn och högst fyra år.

För våldtäkt döms den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag. Begreppen samlag och sexuell handling har definierats i beredningsarbetet inför lagen och i rättslitteraturen. Med samlag avses uteslutande vaginalt könsumgänge. I motsats till hur det är Finland, krävs inte penetrering för samlag, utan det är tillräckligt att mannens och kvinnans

könsorgan har rört varandra. Med sexuella handlingar avses andra handlingar som är avsedda att väcka eller tillfredsställa den ena eller vardera partens sexualdrift, t.ex. samlag mellan personer av samma kön samt handlingar som också enligt Finlands strafflag anses vara sexuella handlingar.

Under våldtäktsbestämmelserna faller också hjälplöshetsituationer. För våldtäkt döms nämligen också den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd. Vad straffansvaret beträffar är det egalit hur hjälplösheten har uppstått och om den är tillfällig eller inte. Genom att betona att utnyttjandet ska ske på ett otillbörligt sätt, vill man bl.a. poängtera att också psykiskt sjuka och utvecklingsstörda personer har rätt till ett sexualliv.

Är ett våldtäktsbrott med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms gärningsmannen enligt den lindrigare skalan för våldtäkt. Bestämmelsen är avsedd att tillämpas vid omständigheter som klart skiljer sig från de normala fallen. Enligt motiveringen till paragrafen kan bestämmelsen tillämpas t.ex. om gärningsmannen har haft samlag med en sovande person så att parternas könsorgan har rört varandra utan att penetrering ägt rum (Prop. 2004/05:45, s. 53) Högsta domstolen har dömt enligt den lindrigare straffskalan för våldtäkt i ett fall där en man hade stuckit in sitt finger i en sovande kvinnas vagina, men genast slutat när kvinnan hade vaknat och protesterat (NJA 2008, s. 482 I). I hovrättspraxis har bestämmelsen tillämpats på ett fall där en man hade utnyttjat en sovande kvinna och en gång fört in sin penis i kvinnans vagina, men omedelbart slutat när kvinnan vaknat och protesterat (RH 2008:41). Vid bedömningen av om en våldtäkt är grov, ska särskilt beaktas om våldet eller hotet har varit särskilt allvarligt, om gärningsmännen varit fler än en eller om gärningsmannen annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

I brottsbalkens 6 kap. 2 § finns bestämmelser om straff för den som i andra fall än de som avses i 1 § 1 stycket (våldtäkt) genom olaga tvång förmår en person att företa eller tåla en sexuell handling. Med tvång jämställs att gärningsmannen utnyttjar en persons hjälplösa tillstånd. Som straff döms fängelse i minst 14 dagar och högst två år.

Danmark

Om våldtäkt föreskrivs i 24 kap. i straffeloven. De grundläggande bestämmelserna finns i 216 §, enligt vilken den som tilltvingar sig samlag genom våld eller hot om våld ska straffas för våldtäkt. Med våld jämställs sådana tillstånd i vilka offret är oförmöget att motsätta sig handlingen. Till denna del förutsätts att gärningsmannen har orsakat offrets försvarslöshet. Som straff döms fängelse i minst sju dagar och högst åtta år. Om våldtäkten till sin karaktär varit särskilt farlig eller omständigheterna i övrigt varit särskilt försvårande, är maximistrafvet fängelse i tolv år. Den som genom något annat olovligt tvång än våld eller hot om våld tilltvingar sig samlag straffas enligt 217 § med fängelse i högst fyra år.

I 218 § finns bestämmelser om straff för den som utom äktenskapet har samlag genom att utnyttja en annans psykiska sjukdom eller mentala utvecklingsstörning (mentale retardering). Det är också straffbart att utom äktenskapet ha samlag med någon som befinner sig i ett sådant tillstånd att personen inte är i stånd att motsätta sig handlingen. Enligt rättslitteraturen ska bestämmelsen tillämpas i fall där gärningsmannen inte själv har orsakat offrets försvarslösa tillstånd. Straffet är fängelse i minst sju dagar och högst fyra år.

Enligt lagens 224 § ska med bestämmelserna ovan om samlag jämsställas annat köns-umgänge. I de nämnda paragraferna avses med samlag endast heterosexuella handlingar, men enligt 225 § ska de också tillämpas på homosexuella handlingar.

Tyskland

Bestämmelser om sexuellt tvång och våldtäkt finns i 177 § i den tyska strafflagen (Strafgesetzbuch). Den som med våld eller

med direkt hot mot liv eller hälsa eller genom att utnyttja en situation där offret är skyddslöst och står under gärningsmannens inflytande tvingar en annan person att tillåta att en sexuell handling utförs, ska dömas till fängelse i minst ett år och högst femton år.

I särskilt allvarliga fall är straffet fängelse i minst två år. Enligt huvudregeln är det fråga om ett särskilt allvarligt fall om gärningen synnerligen skändar offret, i synnerhet om man genom handlingen tränger in i offrets kropp (våldtäkt) eller flera personer tillsammans utför handlingen. Ett fängelsestraff på minst tre år ska dömas, om brottsförövaren har med sig ett vapen eller annat farligt föremål, har med sig ett föremål i syfte att med våld eller genom hot om våld förhindra att personen gör motstånd eller genom gärningen utsätter offret för allvarlig hälsorisk. Fängelse i minst fem år ska utdömas, om gärningsmannen använder vapen eller något annat farligt föremål under gärningen eller genom gärningen allvarligt fysiskt misshandlar offret eller utsätter offret för livsfara. I fall som ses som mindre allvarliga finns bestämmelser med lindrigare straffskala.

I 179 § finns straffbestämmelser om utnyttjande av en försvarslös person. Paragrafen tillämpas i första hand på sexuella handlingar som utförs mot själsligt och fysiskt försvarslösa personer, varvid minimistrafvet är fängelse i sex månader och maximistrafvet fängelse i tio år. Om gärningen t.ex. omfattar samlag eller en med det jämförbar sexuell handling, är minimistrafvet ett år. Å andra sidan tillämpas i de lindrigaste fallen en straffskala enligt vilken fängelse ska utdömas i minst tre månader och högst fem år.

2 Bedömning av nuläget, målsättning och de viktigaste förslagen

2.1 Våldtäktsbrott och situationer av försvarslöshet

Våldtäkt kan således innebära att någon antingen genom våld eller hot om våld tvingar någon till samlag eller genom att göra någon försvarslös utnyttjar denna försvarslöshet. Om gärningsmannen däremot inte har gjort offret försvarslöst, men utnyttjar försvarslösheten för samlag, ska denne dömas för sexu-

ellt utnyttjande. I denna proposition föreslås att man avstår från denna distinktion och att som våldtäktsbrott ska bedömas också de fall där gärningsmannen utnyttjar sådan försvarslöshet som denne själv inte har orsakat. Målet med propositionen är alltså att till denna del stärka det straffrättsliga skyddet av sexuell självbestämmanderätt.

Den olikartade straffrättsliga bedömningen av försvarslöshetssituationerna har inte närmare motiverats i samband med 1999 års revidering av 20 kap. i strafflagen. Distinktionen i 20 kap. 1 § 1 och 2 mom. i strafflagen som då upphävdes antogs som sådan. Systematiskt kan distinktionen motiveras med att i våldtäktsparagrafen har tagits in de fall där gärningsmannen genom sitt eget beteende har orsakat den situation som har möjliggjort att någon annans sexuella självbestämmanderätt kränks genom samlag. De situationer som uteslutande gäller utnyttjande av någons försvarslöshet regleras i andra bestämmelser. En lindrigare straffrättslig bedömning kan också motiveras med att gärningsmannens skuld och därigenom det klandervärda i gärningen kan anses vara mindre, om endast utnyttjande av någon annans försvarslöshet kan läggas honom till last.

Om man som utgångspunkt i bedömningen endast tar kränkningen av den sexuella självbestämmanderätten utan att fästa uppmärksamhet vid gärningsmannens andel i orsakerna till försvarslösheten, kan den nämnda straffrättsliga differentieringen kritiseras. När det gäller sexualbrott är skyddsobjektet den sexuella självbestämmanderätten. Hur grav en kränkning är beror inte nödvändigtvis på om gärningsmannen har orsakat försvarslösheten. Offret kan lika djupt uppleva att hans eller hennes sexuella självbestämmanderätt har kränkts redan på den grunden av att gärningsmannen har haft samlag med honom eller henne genom att utnyttja hans eller hennes försvarslösa tillstånd.

I de fall där offrets försvarslöshet beror på berusning eller något annat motsvarande tillstånd, leder differentieringen i den gällande lagen i praktiken till att uppmärksamhet vid förundersökning och rättegång även fås vid offrets eget beteende. Redan vid valet av brottsrekvisit kan det vid sidan av graden av berusning bli nödvändigt att bedöma offrets

egen medverkan till berusningen. Detta kan anses vara oskäligt gentemot offret, och vetenskapen om detta kan vara ägnat att minska särskilt unga flickors benägenhet att anmäla brotten (Kainulainen opus cit., s. 54, fotnot 18).

Bedömningen av gärningen utgående från om gärningsmannen själv har orsakat försvarslösheten eller inte, kan i praktiken leda till besvärliga tolkningsproblem i sådana situationer där gärningsmannen och offret tillsammans har druckit alkohol med följd att offret s.a.s. har "slocknat", och gärningsmannen därefter genom att utnyttja offrets försvarslösa tillstånd har haft samlag med honom eller henne. I propositionen konstateras att samlag med en person som har somnat efter att parterna tillsammans har druckit alkohol ska bedömas enligt bestämmelserna för sexuellt utnyttjande (RP 6/1997 rd, s. 172). I praktiken kan det emellertid förekomma gränsfall som är svåra att lösa, där man t.ex. blir tvungen att bedöma betydelsen av åldersskillnaden mellan parterna och den mängd alkohol som druckits.

På dessa grunder föreslås att sådant samlag med en försvarslös person som kränker den sexuella självbestämmanderätten på de sätt som närmare föreskrivs i lagen, alltid ska bedömas som våldtäktsbrott. Det föreslås att 20 kap. 1 § 2 mom. i strafflagen ändras så att för våldtäkt ska också den dömas, som genom att utnyttja att någon till följd av medvetlöshet, sjukdom, handikapp, rädsla eller något annat hjälplöst tillstånd inte kan försvara sig eller förmår utforma eller uttrycka sin vilja har samlag med honom eller henne.

2.2 Sexuell handling gentemot en försvarslös person

Enligt 20 kap. 4 § i strafflagen ska den dömas för tvingande till sexuell handling som med våld eller hot tvingar en annan att företa eller underkasta sig någon annan sexuell handling än samlag och denna väsentligen kränker den andras sexuella självbestämmanderätt. I motsats till våldtäktsbestämmelsen om samlag, jämföras här inte tvång med att gärningsmannen gör den andra försvarslös och genom att utnyttja försvarslösheten utsätter offret för en sexuell handling. Man kan i

viss mån anse det vara en tolkningsfråga huruvida 5 § 2 mom. om sexuellt utnyttjande också kan tillämpas på dylika handlingar. Enligt sin ordalydelse gäller detta lagrum som omfattar både samlag och andra sexuella handlingar som i väsentlig grad kränker den sexuella självbestämmanderätten alla situationer där gärningsmannen utnyttjar att offret är försvarslöst, dvs. också sådana situationer då gärningsmannen själv har orsakat försvarslösheten. Enligt motiven gäller momentet dock sådana fall där gärningsmannen utnyttjar sådan försvarslöshet eller viljelöshet hos den andra som han själv inte har åstadkommit för att möjliggöra ett sexuellt utnyttjande (RP 6/1997 rd, s. 178)

Enligt strafflagens 20 kap. 4 § om tvingande till sexuell handling ska tvingande alltså inte jämföras med att gärningsmannen gör den andra försvarslös och genom att utnyttja detta tillstånd utsätter honom eller henne för en sexuell handling. Enligt vad som tidigare konstaterades är det i någon mån en tolkningsfråga om 5 § 2 mom. är tillämpligt på dylika gärningar. För att avlägsna oklarheten i lagen, av konsekvensskäl och för att effektivisera skyddet för den sexuella självbestämmanderätten föreslås att till paragrafen om tvingande till sexuell handling läggs till ett moment som till sitt innehåll blir jämförbart med bestämmelsen om våldtäkt, sedan den ändrats. Bestämmelsen ska täcka de fall som gäller utnyttjande av försvarslöshet oberoende av om gärningsmannen har orsakat den eller inte. Till denna del kommer bestämmelsen att stämma överens med vad som föreslås i bestämmelsen om våldtäkt. På grund av ändringarna i strafflagens 20 kap. 1 och 4 § blir 5 § 2 mom. onödigt och bör upphävas.

2.3 Vissa andra frågor

Enligt 20 kap. 12 § i strafflagen har allmänna åklagaren rätt att låta bli att väcka åtal, om målsäganden av egen fast vilja ber att åtal inte ska väckas för ett brott som avses i 1 §, 5 § 2 mom. eller 6 §, om inte ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver att åtal väcks. Den här bestämmelsen om åtgärdseftergift bör ändras om 5 § 2 mom. upphävs.

Vid rättspolitiska forskningsinstitutet görs för närvarande en utredning om straffpraxis

för de straffbara brotten enligt 20 kap. 1—5 § i strafflagen, dvs. våldtäktsbrott, tvingande till sexuell handling och sexuellt utnyttjande. Avsikten är att utredningen ska bli klar inom en nära framtid, varefter man i större utsträckning kan bedöma behovet av att ändra bestämmelserna om dessa brott och bereda nödvändiga ändringar i lagstiftningen. Det är skäl att bedöma straffskalorna för dessa brott först i en dylik helhetsbetonad granskning. Detta gäller t.ex. tvingande till samlag, för vilket maximistraflet är lindrigare än maximistraflet för sexuellt utnyttjande. I den här propositionen föreslås att de brådskande ändringar som svarar mot de mest uppenbara ändringsbehoven görs.

Avsikten är inte att de straff som döms för utnyttjande av försvarslösa personer ska lindras på grund av att de framdeles bedöms som våldtäktsbrott. Genom tillämpningen av bestämmelserna i 6 kap. i strafflagen, särskilt 4 § är det möjligt att se till den straffnivå brottet förutsätter. De gärningar som för närvarande är straffbara och bedöms som utnyttjande av en försvarslös person ska i princip inte bedömas som tvingande till samlag. Det här gäller t.ex. gärningar då offret har medverkat till sin försvarslöshet. Beroende på omständigheterna kring gärningen ska gärningsmannen kunna dömas till straff för våldtäkt enligt 20 kap. 1 § och t.o.m. för grov våldtäkt enligt 2 §.

3 Propositionens konsekvenser

Förslagen i propositionen kommer att förlänga strafftiden för vissa av de brott som döms som sexuellt utnyttjande, eftersom de kommer att bedömas som våldtäkt. Det är emellertid svårt att exakt bedöma vilken verkan det får på antalet fångar. Konsekvenserna kan emellertid antas vara sådana att det inte krävs någon särskild finansiering. De straffbestämmelser som föreslås ändrade ska också framdeles vara könsneutrala. Eftersom gärningsmännen för de brott som avses i propositionen nästan undantagslöst är män och offren kvinnor, är ändringarna emellertid ägnade att förbättra i synnerhet kvinnors straffrättsliga skydd i fråga om sexuell självbestämmanderätt. Detta gäller också mera

kroniskt försvarslösa sjuka och handikappade.

4 Beredningen av propositionen

Förslaget bygger på de förslag som jur. lic. Jan Törnqvist har utarbetat på uppdrag av justitieministeriet och som publicerades den 9 juni 2010 (justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 48/2010).

Justitieministeriet har angående förslagen fått skriftliga utlåtanden av Invalidförbundet rf, Polisstyrelsen, statsrådets biträdande justitiekansler, Åbo hovrätt, Mellersta Finlands åklagarämbete, riksdagens justitieombudsman, Finlands Advokatförbund, Rättspolitiska föreningen Demla rf, social- och hälsovårdsministeriet, Våldtäktscentralen Tukinainen/Tukinainen rf, Rovaniemi hovrätt, Uleåborgs tingsrätt, Julkiset oikeusavustajat ry,

justitieministeriets kriminalpolitiska avdelning, Östra Finlands åklagarämbete och Riksåklagarämbetet. Högsta domstolen meddelade att den inte ger något utlåtande. Remissvaren var övervägande positiva. De anmärkningar som anfördes har beaktats i den fortsatta beredningen.

5 Samband med andra propositioner

Samtidigt med den här propositionen överlämnas en proposition om godkännande av Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp och vissa lagar i anslutning till den. I båda propositionerna föreslås att 20 kap. 12 § i strafflagen ändras och behandlingen av propositionerna bör till denna del samordnas i riksdagen.

DETALJMOTIVERING

1 Lagförslag

20 kap. Om sexualbrott

1 §. *Våldtäkt*. Paragrafens 2 mom. föreslås ändrad så att samlag med en försvarslös person ska bedömas som våldtäkt oberoende av om gärningsmannen har orsakat försvarslösheten eller inte. För närvarande gäller momentet inte i sådana fall där gärningsmannen utnyttjar sådan försvarslöshet som denne själv inte har orsakat. Dyliga brott bedöms som sexuellt utnyttjande enligt 5 § 2 mom.

Det föreslås att ändringen genomförs så att i momentet läggs till ett innehåll som motsvarar 5 § 2 mom. För våldtäkt ska också den dömas som genom att utnyttja att någon till följd av medvetlöshet, sjukdom, handikapp, rädsla eller något annat hjälplöst tillstånd inte kan försvara sig eller förmår utforma eller uttrycka sin vilja, har samlag med honom eller henne.

De tillstånd som enligt momentet innebär försvarslöshet är desamma som i gällande lag. Medvetlöshet kan således bero på sömnmedel, alkohol eller andra narkotiska medel. Med försvarslöshet avses också t.ex. viljelöshet som beror på läkemedel eller narkotiska medel, även om offret inte är medvetlost. Endast frisläppta hämningar kan inte anses vara försvarslöshet eller viljelöshet. Den föreslagna ändringen leder också till att samlag med en person som utan gärningsmannens medverkan eller som efter att de har druckit alkohol tillsammans har somnat, inte längre ska bedömas som sexuellt utnyttjande utan som våldtäkt. En sovande person är i allmänhet försvarslös, även om han eller hon inte är påverkad av alkohol eller narkotiska medel.

I och med ändringen ska utnyttjande av sådana kroniska tillstånd som orsakar försvarslöshet, såsom sjukdom eller handikapp, för att förmå en person till samlag alltid bedömas som våldtäkt. När bestämmelsen tillämpas bör man emellertid minnas att tillämpningen av lagrummet uttryckligen förutsätter att försvarslösheten har utnyttjats. Det är

fortsättningsvis inte meningen att straffbelägga sjuka eller handikappade personers sexuella förhållanden när ingendera partens sexuella självbestämmanderätt kränks.

Vid utmätning av straff ska det vid sidan av gärningens övriga drag vara möjligt att fästa uppmärksamhet vid gärningsmannens andel i uppkomsten av försvarslösheten. Det här följer av den allmänna principen om utmätning av straff i 6 kap. 4 § i strafflagen, enligt vilken det när straff utmäts bl.a. ska fästas uppmärksamhet vid gärningsmannens skuld sådan den framgår av brottet. Enligt motiven till paragrafen ska t.ex. brott som begås med berätt mod och systematiskt straffas strängare än gärningar som uppkommit av stundens ingivelse. (RP 44/2002 rd, s. 189/II).

4 §. *Tvingande till sexuell handling*. För tvingande till sexuell handling ska den dömas som med våld eller hot tvingar en annan att företa eller underkasta sig någon annan sexuell handling än en sådan som avses i 1 § och handlingen väsentligen kränker den andras sexuella självbestämmanderätt. Med någon annan sexuell handling avses enligt 10 § 2 mom. en sådan handling som utförs i syfte att uppnå sexuell upphetsning eller tillfredsställelse och som med hänsyn till gärningsmannen och den som är föremål för handlingen har en väsentligt sexuell innebörd.

Tillämpningen av paragrafen förutsätter alltså att våld eller hot brukas. Den kan inte enligt sin ordalydelse tillämpas enbart på den grund att gärningsmannen utnyttjar någons försvarslöshet. Såsom konstaterats i den allmänna motiveringen, kan 5 § 2 mom. om sexuellt utnyttjande enligt motiven till momentet tillämpas på fall där gärningsmannen utnyttjar någons försvarslöshet eller viljelöshet, men där gärningsmannen inte har orsakat tillståndet. Enligt sin ordalydelse verkar det som om momentet också gäller utnyttjande av försvarslöshet som gärningsmannen har orsakat.

För att avlägsna oklarheten mellan bestämmelserna, för att de ändringar som föreslås i bestämmelserna om våldtäkt ska vara konsekventa och för att skyddet för den sex-

uella självbestämmanderätten ska effektiviserats föreslås att till paragrafen fogas ett nytt 2 mom. enligt vilket också den ska dömas för tvingande till sexuell handling som genom att utnyttja att någon till följd av medvetlöshet, sjukdom, handikapp, rädsla eller något annat hjälplöst tillstånd inte kan försvara sig eller förmår utforma eller uttrycka sin vilja, förmår honom eller henne att företa en i 1 mom. avsedd sexuell handling eller att underkasta sig en sådan handling och denna handling väsentligt kränker hans eller hennes sexuella självbestämmanderätt. Momentet motsvarar det föreslagna 1 § 2 mom. Momentet ska alltså tillämpas både när gärningsmannen har orsakat att offret är försvarslöst och när gärningsmannen utnyttjar ett offer som annars är försvarslöst. Paragrafens gällande 2 mom. om försök blir då 3 mom.

5 §. Sexuellt utnyttjande. På grund av de ändringar som görs i 1 § 2 mom. och det nya

2 mom. i 4 § blir den här paragrafens 2 mom. onödigt, varför det föreslås upphävt.

12 §. Åtgärdseftergift. Enligt gällande paragraf, har allmänna åklagaren rätt att låta bli att väcka åtal, om målsäganden av egen fast vilja ber att åtal inte ska väckas för ett brott som avses i 1 §, 5 § 2 mom. eller 6 §, om inte ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver att åtal väcks. Eftersom det föreslås att 5 § 2 mom. upphävs, bör hänvisningen till detta strykas.

2 Ikraftträdande

Lagen föreslås träda i kraft så snart som möjligt.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

Lagförslag

Lag**om ändring av 20 kap. strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i strafflagen (39/1889) 20 kap. 5 § 2 mom., sådant det lyder i lag 563/1998,
ändras 20 kap. 1 § 2 mom. och 12 §, sådana de lyder i lag 563/1998, och
fogas till 20 kap. 4 §, sådan den lyder i lag 563/1998, ett nytt 2 mom., varvid det nuvarande
2 mom. blir 3 mom., som följer:

20 kap.

Om sexualbrott

1 §

Våldtäkt

För våldtäkt ska också den dömas som genom att utnyttja att någon till följd av medvetenlöshet, sjukdom, handikapp, rädsla eller något annat hjälplöst tillstånd inte kan försvara sig eller förmår utforma eller uttrycka sin vilja, har samlag med honom eller henne.

4 §

Tvingande till sexuell handling

För tvingande till sexuell handling ska också den dömas som genom att utnyttja att nå-

gon till följd av medvetenlöshet, sjukdom, handikapp, rädsla eller något annat hjälplöst tillstånd inte kan försvara sig eller förmår utforma eller uttrycka sin vilja, förmår honom eller henne att företa en i 1 mom. avsedd sexuell handling eller att underkasta sig en sådan handling och denna handling väsentligt kränker hans eller hennes sexuella självbestämmanderätt.

12 §

Åtgärdseftergift

Om målsäganden av egen fast vilja ber att åtal inte ska väckas för ett brott som avses i 1 eller 6 §, har allmänna åklagaren rätt att låta bli att väcka åtal, om inte ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver att åtal väcks.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Helsingfors den 3 december 2010

Republikens President**TARJA HALONEN**Minister *Astrid Thors*

Bilaga
Parallelltext

Lag

om ändring av 20 kap. strafflagen

I enlighet med riksdagens beslut upphävs i strafflagen (39/1889) 20 kap. 5 § 2 mom., sådant det lyder i lag 563/1998, ändras 20 kap. 1 § 2 mom. och 12 §, sådana de lyder i lag 563/1998, och fogas till 20 kap. 4 §, sådan den lyder i lag 563/1998, ett nytt 2 mom., varvid det nuvarande 2 mom. blir 3 mom., som följer:

Gällande lydelse

1 §

Våldtäkt

För våldtäkt skall också den dömas som efter att ha försatt någon i medvetlöshet eller i ett tillstånd av rädsla, eller i något annat försvarslöst tillstånd, med utnyttjande av denna försvarslöshet har samlag med honom eller henne.

4 §

Tvingande till sexuell handling

(nytt)

Förslagen lydelse

1 §

Våldtäkt

För våldtäkt ska också den dömas som genom att utnyttja att någon till följd av medvetlöshet, sjukdom, handikapp, rädsla eller något annat hjälplöst tillstånd inte kan försvara sig eller förmår utforma eller uttrycka sin vilja, har samlag med honom eller henne.

4 §

Tvingande till sexuell handling

För tvingande till sexuell handling ska också den dömas som genom att utnyttja att någon till följd av medvetlöshet, sjukdom, handikapp, rädsla eller något annat hjälplöst tillstånd inte kan försvara sig eller förmår utforma eller uttrycka sin vilja, förmår honom eller henne att företa en i 1 mom. avsedd sexuell handling eller att underkasta sig en sådan handling och denna handling väsentligt kränker hans eller hennes sexuella självbestämmanderätt.

5 §

Sexuellt utnyttjande

För sexuellt utnyttjande skall också den dömas som genom att utnyttja att någon till följd av medvetlöshet, sjukdom, handikapp eller något annat hjälplöst tillstånd inte kan försvara sig eller förmår utforma eller uttrycka sin vilja, har samlag med honom eller henne eller förmår honom eller henne att företa eller underkasta sig någon annan sexuell handling som väsentligt kränker hans eller hennes sexuella självbestämmanderätt.

12 §

Åtgärdseftergift

Om målsäganden av egen fast vilja ber att åtal inte skall väckas för ett brott som avses i 1 §, 5 § 2 mom. eller 6 §, har allmänna åklagaren rätt att låta bli att väcka åtal, om inte ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver att åtal väcks.

5 §

Sexuellt utnyttjande

(upphävs)

12 §

Åtgärdseftergift

Om målsäganden av egen fast vilja ber att åtal inte ska väckas för ett brott som avses i 1 eller 6 §, har allmänna åklagaren rätt att låta bli att väcka åtal, om inte ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver att åtal väcks.

Denna lag träder i kraft den 20 .